

Az andragógia esélyei a magyar múzeumokban – egy országos múzeumpedagógiai vizsgálat tanulságai

Kárpáti Andrea; ELTE TTK, Tudománykommunikáció és UNESCO Multimédiapedagógiai Központ

„Múzeumok egy zaklatott világban” – ez a címe Robert Janes nemrég megjelent és azonnal nagy vitát kavart könyvének, (Janes, 2009a), amely a múzeum, mint közművelődési intézmény szerepét elemzi. A szerző, aki évtizedek óta szerkeszti a *Museum Management and Curatorship* (Múzeumi menedzsment és kurátori munka) című, az észak-amerikai múzeumi szakmában irányadónak tekintett folyóiratot, indulatosan követeli, hogy a gyűjtemények hagyjanak fel az elzárkózással, és vegyék komolyabban a közönség szolgálatát. A szerző szerint a kiállításokon az unalmas és élettelen műtárgy-felsorakoztatás helyett határozott tudományos állásfoglalásra, rugalmas, a közösség igényeit egyszerre orientáló és követő menedzsmentre, s mindenekelőtt, a múzeum tanító funkciójának kiteljesítésére van szükség.

A közgyűjtemények szerepéről szóló viták az európai kulturális közéletet sem kerülik el. Az alapvető kérdés az, hogy a műtárgyak gyűjtése, feldolgozása és őrzése, vagy a gyűjtemény bemutatása, megértetése és megszerettetése legyen-e a szűkös erőforrásokkal rendelkező intézmények munkájának középpontjában. A múzeum, ez az alapvetően közművelődési feladatokra létrehozott intézmény, működésének évtizedei során talán sohasem volt ennyire az érdeklődés homlokterében. Tízezreket vonzó kiállítások, kurátor-sztárok és média-események számtó megnyitók jelzik, milyen jelentős hatása lehet a társadalomra. Csökkenő állami támogatás, elbocsátások és megszüntetett programok jelzik, hogy a „társadalom” ezzel nincs feltétlenül tisztában. (Declaration on the Importance and Value of Museums, é. n.)

Janes szerint azért kétséges a sorsáról döntéseket hozók számára a múzeum értéke, mert nem tölti be közművelődési feladatát, elitista, saját küldetésében elbizonytalanodott intézménnyé vált. Gyűjtés, megőrzés és oktatás – ezt a három funkciót kellene kiegyensúlyozottan megtestesítenie, de már évtizedek óta csak az első kettőre koncentrál: „A múzeumi közösségnek körülöttünk, a szakmai vezetésnek felettünk, és a múzeumi hierarchiának, amelyben élünk, már régóta egyáltalán nem számít a közönség.” - jelenti ki az évtizedek át maga is múzeumot igazgató, kanadai szerző, (Janes, 2009a, 8). Könyvében, amely egyszerre vitairat, indulatos kiáltvány és helyzetfeltáró tudományos mű, számos adattal és esettanulmánnyal igazolja: ha a feladatok között választani kell, ha csökkennek a források, ennek először a múzeumpedagógiai munka látja kárát. A múzeumépületek presztízsbetűházásokká váltak, a látványos, de gyakran kihasználatlan terek fenntartása hatalmas összegekbe kerül. A közönséggel kapcsolatos elvárás: fogyasszon, akár egy bevásárló központ látogatója. Vásároljon, egyen, vegyen igénybe minél több szolgáltatást és egyébként igyekezzen észrevétlen maradni. A közönség azonban egyre kevésbé hajlandó beérni ezzel a passzív befogadó és elfogadó szereppel, és egyre határozottabban fogalmazza meg igényeit a támogatásától függő működő intézmény iránt. Ma már nem egyértelmű, hogy a művészettörténész, esztéta vagy más társadalomtudományi terület művelője hivatott egyedül arra, hogy meghatározza: mi a kultúra tartalma, és mi az értékes, megőrzendő belőle. A társadalom, közelebből a múzeum iránt érdeklődő közönség értékítéletét csak úgy lehet alakítani, ha előbb alaposan megismerjük. (Kuno szerk., 2009)

A múzeum közművelődési munkája már a kiállítások koncepciójának kidolgozásakor elkezdődik. Egyre fontosabb a *kiállítások társadalmi relevanciája*: a témák között szerepelniük kell a társadalom aktuális problémáira reflektáló összeállításoknak a tudományos eredményeket felmutató és új szerzeményeket bemutató tárlatok mellett. Körültekintés és szolgálat (*mindfulness and stewardship*) a látogatóbarát múzeum két legfontosabb jellemzője, hiszen a tekintélyelvűség és elzárkózás hosszú távon a múzeum létét veszélyezteti. Társadalmi érzékenység és a közösség igényeit figyelembe vevő közművelődési munka szükséges ahhoz, hogy a múzeum fejlődése fenntartható legyen. Ha a múzeum

nem lép ki az elitkultúra elefántcsont tornyából, ha változtat jelenlegi, kutatóintézeti imázsán, nem kevesebbet, mint az intézménytípus létét kockáztatja. A szerzőnek a könyv témájáról társadalmi vitát nyitó blogjában (Janes, 2009b) számos egyetértő és tiltakozó hozzászólás bizonyítja, hogy a múzeum, mint közművelődési intézmény szerepéről érdemes a nyilatkozatok és kiáltványok szintjén túllépve, kutatási adatok tükrében számot adni.

A MOKK 2008-2009-es múzeumpedagógiai vizsgálata

A Múzeumi Oktatási és Képzési Központ (MOKK) 2008-2009-ben több mint 240 intézmény személyes interjún alapuló megkérdezésével, igen részletes kérdéssorral derítette fel a magyar múzeumpedagógia helyzetét, fejlesztésének irányait, a perspektívákat és korlátokat. A nyolc kérdéskört felölelő, hatalmas adatanyagot eredményező adatfelvételt kötetben elemeztük. A lekérdezés 2008-2009-ben zajlott,¹ és felölelte az országos múzeumokat és a megyei múzeumi igazgatóságokhoz tartozó, és a városi, községi múzeumokat egyaránt. A kutatást koordináló MOKK a felmérést szándékosan időzítette a jelentő támogatást biztosító fejlesztési források (TÁMOP, TIOP) kiosztása előtti időszakra, hogy vizsgálatunkkal ne csak az aktuális helyzetet térképezzük fel, de további kutatásokat, múzeumpedagógiai innovációkat előkészítendő, megalapozzuk az Európai unió fejlesztési forrásai felhasználásáról, ezek hatásáról szóló vizsgálatokat is. A mintavételnél arra törekedtek, hogy minden megyéből azonos számú, hasonló típusú múzeumot keressünk fel, vizsgálatunk mintáját ezért a hazai múzeumok vonatkozásában *reprezentatívnak tekinthetjük*.

A vizsgálatba bevont múzeumok számára és válaszadási arányukra vonatkozó adatokat az 1. táblázat mutatja.

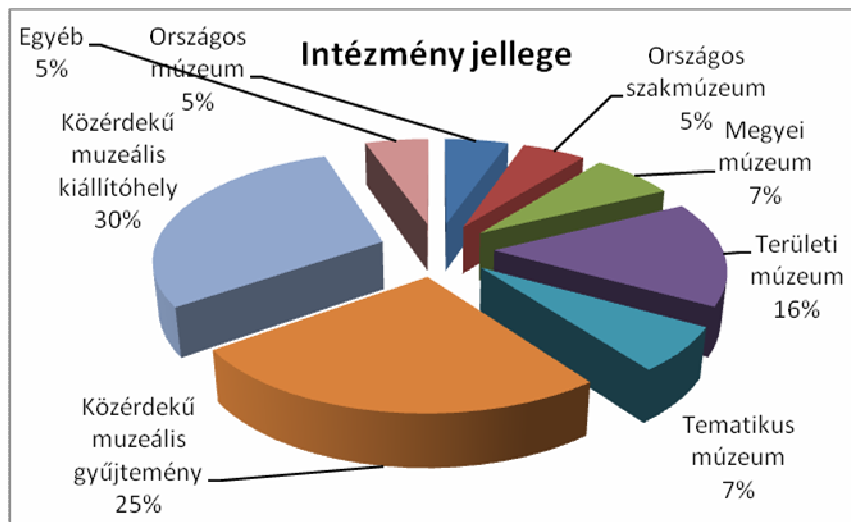
Megkérdezett intézmények összesen			
		326	100%
Régió	Közép-Magyarország	83	25,46%
	Dél-Alföld	53	16,26%
	Dél-Dunántúl	42	12,88%
	Észak-Alföld	41	12,58%
	Észak-Magyarország	41	12,58%
	Nyugat-Dunántúl	34	10,43%
	Közép-Dunántúl	32	9,82%

Válaszolók aránya ehhez képest:			
		244	74,85%
Régió	Közép-Magyarország	59	71,08%
	Dél-Alföld	37	69,81%
	Észak-Alföld	36	87,80%
	Dél-Dunántúl	30	71,43%
	Nyugat-Dunántúl	30	88,24%
	Észak-Magyarország	29	70,73%
	Közép-Dunántúl	23	71,88%

1. táblázat: A vizsgálatba bevont intézmények és válaszadási arányuk száma

¹ A teljes lekérdezés 2010. február 15-én zárult, de a vizsgálati adatokat nagyrészt 2008-ban és 2009 elején vettük fel. Ezért a jelenlegi (2009-2010) válsághelyzetről nem, viszont a korábbi megszorításokról igen beszédesen vallanak a számok.

Amint az adatokból látható, a minta kiegyenlített. A közép-magyarországi régióból több szakember szerepelt a felmérésben, mint az ország többi részéből, de itt a múzeumokból is több van, mint másutt. A válaszadási hajlandóság – amely a telefonos lekérdezés miatt országszerte kiemelkedően magasnak mondható - a közép-magyarországi régióban némileg kevesebb volt, mint más területeken, ezért a tartalmi elemzésben kiegyenlítetten szerepelhettek az ország környékterületei.

1. ábra: A válaszadó intézmények jellege

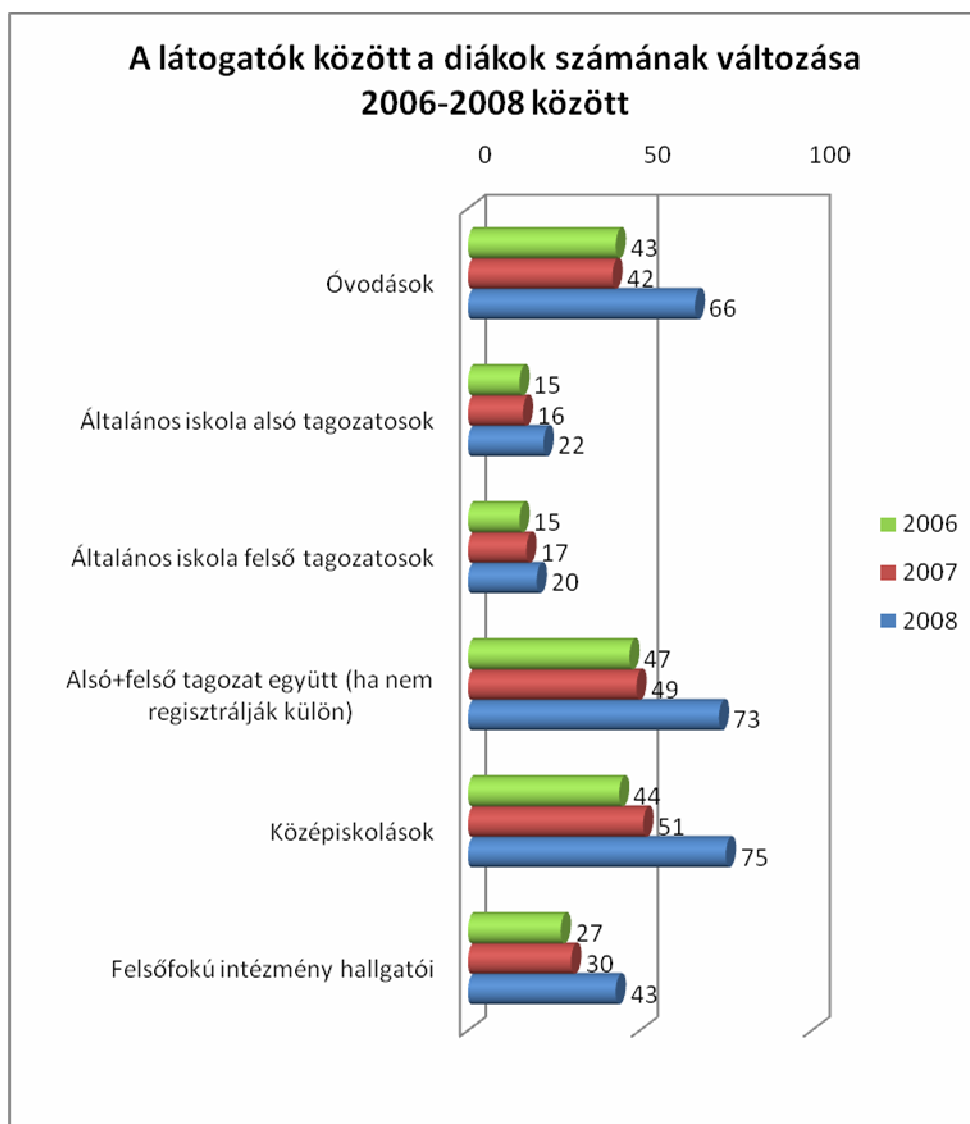
A válaszadó intézmények típusai jól tükrözik az országos múzeumi ellátottságot. A legtöbb közepes vagy annál nagyobb településen van közérdekű muzeális gyűjtemény, ahol lehetőség van a helyi hagyományok, értékek tanulmányozására

Egy korábbi, a múzeumi munkákhoz szükséges kompetenciákról szóló vizsgálat (Bereczki és Sági szerk., 2010) eredményei jelezték, hogy a pedagógiai képességek: az ismeretátadás, a kiállítások oktatási célú részleteinek megtervezése, a segédanyagok didaktikus összeállítása, a hatásos és élvezetes gyűjtemény-bemutató formáinak ismerete stb. nem tartoznak a múzeumi dolgozók által magasra értékelt munkahelyi kompetenciák közé. (Kárpáti és Szirmai, 2010). Egy ilyen, a múzeumpedagógiával kapcsolatos információt, attitűdöt, eredményeket és terveket számba vevő kutatásra nemcsak azért van szükség, hogy a jó gyakorlatokat felmutatva, a területen dolgozók számára iránymutatással szolgáljunk. Sokkal inkább azért, hogy megismerjük azokat az okokat, amelyek elősegítik, vagy éppen megakadályozzák, hogy a múzeum betöltsé a közművelődési feladatát, és az élethosszig tartó tanulás kitüntetett színhelye legyen. Ez a vizsgálat adatokkal kíván hozzájárulni a vitához a múzeumok és közönség között híd építő, „alkalmazott” pedagógiáról, amelyről immár nem csak személyes tapasztalatok, aggodalmak és remények ingatag talaján, hanem a tudatos tervezést, átgondolt fejlesztést lehetővé tevő szilárd adathalmaz birtokában gondolkodhatunk tovább. Ez a tanulmány a vizsgálat eredményeit részletesen ismertető kötetből (Káldy, Kárpáti és Szirmai, 2010) emel ki néhány érdekes eredményt.

Felnőtt múzeumlátogatók: kevés a fiatal

Kevés a felsőfokú oktatási intézményben tanuló diák a kiállításokra érkezők között. 180 intézményben van rendszeres múzeumpedagógiai program. 14 %-ra tehető azoknak a száma, ahol semmilyen foglalkozás, előadás sincs – 35 múzeumban tehát semmilyen pedagógiai program nem várja az odatévedő fiatalokat. Különösen kevés a kínálat az egyetemistáknak, főiskolásoknak, akik nem is mennek el a múzeumba: a felsőoktatásban tanulók közül kevesebben járnak múzeumba, mint az óvodások! Ez még akkor is döbbenetes adat, ha tekintetbe vesszük a látogató-nyilvántartások hiányosságait.

Ugyanilyen elszomorító adat az általános iskolás és középiskolás korosztályok közötti különbség. Úgy tűnik, az általános iskolásokat sikerült megszólítani, ebben az iskolatípusban szinte kötelező program a múzeumlátogatás, a középiskolában viszont mintegy ötödére esik vissza ez a szám. A kamasz és a fiatal felnőtt korosztály megismertetése a múzeumi kultúrával igen lényeges feladat, hiszen közülük kerül ki a jövő rendszeres tárlatlátogatója, művészet-pártolója, és a természettudományos eredményekről, a fejlődés problémáiról a kiállításokon értesülők köre egyaránt. Minden bizonnyal van összefüggés a csekély érdeklődés és a múzeumok ifjúsági program-kínálatának minősége között. A megkérdezett múzeumok alig kevesebb, mint fele nem kíváncsi a tanárok véleményére, vagy legalábbis nem tesz lépéseket azért, hogy ezt megismerje, ezért kevés ismerete van arról, hogyan csalogathatók be a múzeumokba a fiatal felnőttek.

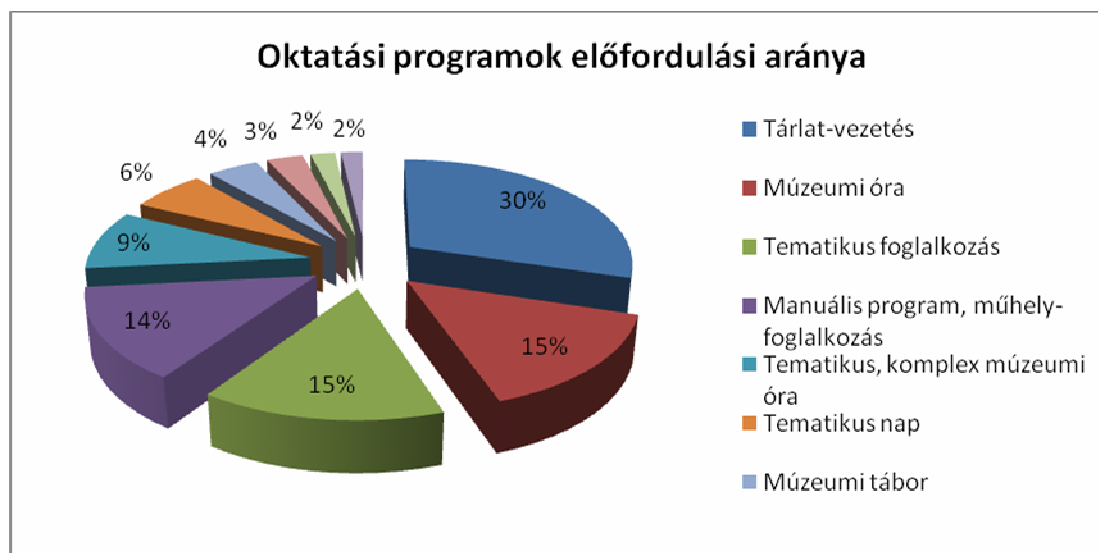
2. ábra: A diákok számának változása a múzeumi látogatók között, három év alatt, iskolatípusonként

A múzeumok iránt az érdeklődés az anyagi lehetőségek csökkenése ellenére növekedett – úgy tűnik, a felnőtt tárlatlátogatókhoz hasonlóan, egyre több pedagógus gondolja úgy, hogy osztályával fel kell keresnie egy múzeumot – de a felsőoktatásban tanulók közül, akiket nem visznek szervezett keretek között a múzeumba, változatlanul távol marad a többség. Az általános és középiskolásoké nő a legdinamikusabban, (az utóbbiaknál 50 % a növekedés 2007-2008 között!) Az egyetemistáké szerényebb mértékben, mindössze 20 %-kal lett magasabb ugyanabban a két évben.

A legfontosabb probléma azonban még mindig az, hogy a múzeumok jelentős része nem tartja fontos feladatnak a közművelődést. Egy korábbi tanulmányunkban így írtunk erről: „Áttekintve az oktatási infrastruktúrát, az a benyomásunk, hogy vannak *közönségbarát, tanítva szórakoztató múzeumok*, amelyek mindent megtesznek, hogy a látogatók ne csak gyönyörködjenek, de ismeretekben is gyarapodjanak. Ezekben van az előadóterem mellett kézműves műhely, a tapintható tárlat mellett makett, jelmez, hazavihető másolat, illetve, ha kisebb és kevésbé jómódú a közgyűjtemény, itt találjuk a párnákon ülő, ötletes feladatlapjukon dolgozó gyermekeket, családokat. Vannak viszont *„arisztokrata múzeumok”* is bőven, jóval többen, mint lelkesen tanító társaik, ahol a pedagógiai programokra sosincs keret, hiszen egy újabb tárgy beszerzésére, egy jelentős tudományos értékű tárlat megszerzése fontosabbnak tűnik, mint egy múzeumpedagógus legalább eseti alkalmazása és néhány ülőpárna beszerzése. Amíg a múzeumot adójából fenntartó közösségnek, és a felügyelő hatóságnak egy ilyen döntés elfogadható, a helyzet nem is fog változni.” (Kárpáti és Szirmai, 2009, 65.)

Múzeum-andragógiai programok: témák és szinterek

Nagyszerű hír, hogy a tárlatvezetés dominanciája megszűnt. A frontális oktatás szinonimájának tekinthető módszer mellé felzárkózott sokféle interaktív foglalkozás. a műhelyfoglalkozás. A tematikus múzeumi óra és más, a diákok aktív részvételére építő program. *A pedagógiai stratégiák korszerűsége területén a múzeum sokkal gyorsabban váltott, mint az iskola, ahol még mindig uralkodók a tanári előadásra épülő módszerek.* De: minél idősebb a tanuló, annál kevesebb számára az interaktív múzeumi lehetőség. Sajnálatos, hogy a középiskolások, a még közoktatásban tanuló, tehát szervezeten múzeumba csábítható korosztálynak is csak minden ötödik program szól, az egyetemistáknak kevesebb, mint tizede. Ez a program-korosztály eloszlás az, amin a lehető legkisebb költséggel, igen gyorsan javítani lehetne – a középiskolai tanárok múzeumbarát csoportja segítségével.

3. ábra: A kínált oktatási programok típusai

Azoknak a múzeumoknak a felében, ahol egyáltalán kínálnak pedagógiai programot, tárlatvezetést vagy azt is ajánlanak. *A múzeumokban valószínűleg azért van igen kevés klub, szakkör, mert hiányzik az állandó pedagógiai személyzet.* Kevés a múzeumpedagógus, s ezeket sem lehet állandó státusban az intézményhez kötni.

A többi adattal összevetve ezt az arányt, kiderül, hogy a közművelődésben szerepet vállalók negyede másra nem is vállalkozik. Egy másik kérdésből azonban kiderül, a múzeumi szakemberek,

válaszadóink pontosan tudják, hogy ez nem elég, élményelemeket tartalmazó, interaktivitásra sarkalló programok is kellenek. Hogy miért nem ajánlanak ilyeneket, abban gazdasági szempontok, az infrastruktúra hiánya, és a szakértelem, a megfelelő képzettségű, motivált múzeumpedagógus hiánya egyaránt közrejátszik. Ami van, az jó. A programismertetőkből kiderül, hogy *iskolai vagy szabadidős foglalkozásról* van-e szó (a többség iskolai csoporttal is igénybe vehető program). Végül, a programok több mint tizede alkalmas egy másik divatos, bár immár több mint százéves módszer, a *projekt oktatás* megvalósítására. A kínálat tehát, ha nem is bőséges, de módszertani szempontból korszerű, típusok szerint igen változatos, és a programfüzetben kellően dokumentált.

4. ábra: A kínált oktatási programok rangsora a cél-korosztály alapján

A 4. ábrán látszik, mennyire erős ez a tendencia. Minden korosztály esetén egy rangszámot osztottunk ki az egyes oktatási programoknak. Ezen rangszámok átlagolásával kaptuk azt az összesített sorrendet, amelyet a 4. ábra mutat. Az 1-es a legmagasabb rangszám (ezt ajánlja a legtöbb intézmény), a 10-es a legalacsonyabb (ezt ajánlják a legkevesebben). Ezek az adatok hasonlóak a 3. ábrán látottakhoz, de míg ennél az arányok láthatók jobban, a 3. ábrán, a sorrenden van a hangsúly.

A korszerű módszereket alkalmazó programok innovációs munka eredményei. Minden ötödik múzeumban ehhez jelentős külső forrást, személyi és / vagy tárgyi fejlesztésre használható pályázati pénzt sikerült bevonni. Ezek közül minden tizedik tekinthető a 2008-ban indult „múzeumpedagógiai konjunktúra” termékének – a többi innováló múzeumban tehát már ennél korábban megindult a látogató-orientált munka. A programok többsége az állandó kiállításokhoz kapcsolódik, és nem alkalmaz internetes informatikai megoldásokat.

Oktatási tér, helyszín	„Igen, rendelkezünk oktatási helyszínnel” (darabszám)	Százalékos előfordulás (244 válaszadóból)
Állandó kiállítás	222	90,98 %
Időszaki kiállítás	181	74,18 %
Előadóterem	94	38,52 %
Vetítőterem, vetítőhely	57	23,36 %
Kiállításban elkülönített	51	20,90 %
Foglalkoztató szoba	45	18,44 %
Egyéb	45	18,44 %

Kézműves műhely,	36	14,75 %
Díszterem, bálterem	32	13,11 %
Tapintható tárlat	25	10,25 %
Tanterem	13	5,33 %
Színház és hangverseny-	9	3,69 %
Szertár	8	3,28 %
Múterem	6	2,46 %

2. táblázat: A múzeumokban folyó bármilyen oktatáshoz rendelkezésre álló terek és helyszínek száma (és sorrendje számuk alapján).

A 2. táblázatban a második oszlop azt a darabszámot adja meg, ahányan a 244 válaszadóból rendelkeznek az adott térrel vagy helyszínnel. A harmadik oszlop ugyanezt arányszámban mutatja be. A táblázatot áttekintve szembe tűnik, hogy a múzeumok majd 40 %-a rendelkezik *előadó teremmel*, amely talán a legfontosabb az oktatáshoz biztosított helyszínek közül. Ez az arány jelentős, főleg, ha arra gondolunk, hány múzeumban vannak igazán kihasználva ezek a helységek – legalábbis a bejelentett programok alapján. A hely tehát adott, jó lenne kihasználni – s ahol nincs, a fennmaradó 60 %-ban jó lenne legalább a kiállításon ilyen magyarázó helyet létesíteni. Nagyszerű, hogy a gyűjtemények negyedében ez már megvalósult, *vetítőterem*, vagy legalább egy vetítő hely várja az érdeklődőket. Majdnem minden ötödik intézményben van *foglalkoztató szoba*, ami az iskolai csoportok fogadásakor lehetővé teszi, hogy a tárlatlátogatás után a gyerekek játszva, rajzolgatva vagy tárgyakat készítve, a nagyobbak a tárlatvezetővel beszélgetve, a kiállításon látottakhoz kapcsolódó filmeket nézegetve mélyítsék el az élményt, amikor erre a legfogékonyabbak – közvetlenül a művekkel való szembesülés után.

Nagyszerű hír, hogy már minden tízedik múzeumban van „*tapintható tárlat*”, hiszen a speciális igényű látogatóknak talán még nagyobb szüksége van egy biztonságos, barátságos ismeretszerző helyre, mint annak, aki az utcán is megnézhet egy szobrot, vagy egy madarat. *Kézműves műhely* ennél is több helyen, a megkérdezettek majdnem 15 %-ában van, de ezt mi mégis kevésnek találjuk. Az ország múzeumainak 85 %-ában nincs mód gyakorlati foglalkozásra, vagy csak néha, kivételesen van erre alkalom, a kiállító tér vagy az előadóterem átalakításával és az ezzel járó kötöttségekkel. Nem látjuk be, hogy ezen a helyzeten ne lehetne még a mai nehéz körülmények között változtatni. Az ország minden részében élnek népművészek, kézműves mesterségekkel foglalkozók, és rajztanárok, akiket immár 25 éve készítenek fel a környezetkultúra (benne a népművészet, design, tárgykultúra) oktatására is. A természettudományos és technikai gyűjteményekben csakúgy, mint a művészeti tárlatokon könnyen lehet olyan foglalkozási témát találni, amely segít elmélyíteni az új ismereteket, gyakorlathoz kötni az elméletet, kipihenni az előadáson, tárlatvezetésen hallott sok újdonság okozta szellemi (és fizikai) kifáradást. A tény, hogy alig több a kézműves műhely hazánk múzeumaiban, mint a bálterem, változtatásra ad okot.

Múzeumi tanulás: hol a pedagógus, andragógus?

A magyar múzeumok kétharmadában vizsgálatunk idején, 2008/2009-ben nem volt főállású múzeumpedagógus. A felkeresett 148 intézmény közül csak 43-ban foglalkoztattak legalább néhány órában hetente pedagógiai szakembert. Ennél kevesebben, mindössze 39-en vannak azok az intézmények, amelyeknél a közönségkapcsolatért, közművelődésért, művelődésszervezésért felelős személy vagy osztály dolgozik. A többi helyszínen kutató munkáját kényszerűségből hanyagoló muzeológus fogadja a csoportokat csakúgy, mint az újságírókat. Sajnos, a nyugdíjasként múzeumpedagógusi munkára alkalmazottak száma is nagyon csekély.

Szerencsés módon elfogadottá vált a múzeumpedagógus besorolás, mint szakma, bár *az alkalmazottaknak csupán negyede dolgozik ilyen minőségben*. A tény, hogy az „alkalmi múzeumpedagógusokat” ilyen változatos feladatokra lehet csak alkalmazni, azt implikálja, hogy hiába van teljes egyetértés abban, hogy a múzeumpedagógiai munka fontos, ha jönnek a gazdasági

megszorítások, elsőként valószínűleg tőlük válnak meg az intézmények, vagy átsorolják őket – plusz feladatokkal, természetesen – egy olyan munkakörbe, amelyet meg lehet tartani. A 240 válaszadóból mindössze négy intézménynél merült fel, hogy érdemes lenne esetleg új (vagy az első) múzeumpedagógust alkalmazni!

Ki látja el a múzeumpedagógiai feladatokat?	Darabszám	Százalékos arány
Múzeumpedagógus	43	17,62%
Közönségkapcsolatért, közművelődésért, művelődésszervezésért felelős személy vagy osztály (ide tartoznak a kommunikációért, PR-ért, marketingért felelős osztályok is)	39	15,98%
Muzeológus	38	15,57%
Kolléga/ák, ahogy kijön	30	12,30%
Egyéb művész vagy szakember - múzeumhoz tartozó vagy külsős (Pl.: restaurátor, népművész, történész, kézműves, stb.)	29	11,89%
Múzeum/intézmény vezetője	26	10,66%
Tárlatvezető, gyűjteménykezelő	22	9,02%
Külsős munkatárs (ahol ez külön meg volt említve)	19	7,79%
Pedagógus (iskolai oktató vagy pedagógus végzettségű múzeumi munkatárs)	10	4,10%
Önkéntes(ek), nyugdíjasok	7	2,87%

3. táblázat Ki végzi az iskolai csoportok számára nyújtott programok kidolgozását és lebonyolítását a múzeumban?

A 3. táblázatban összegzett válaszok közül egy intézmény többet is kiválaszthatott, illetve az adatelemzés során egy választ tartalma alapján több kódhoz is besorolhattuk (pl. a „Külső pedagógus munkatárs a külsős munkatárs és a pedagógus kódok alá is tartozott). Adataink azt mutatják, hogy erre a célra alkalmazott, képzett múzeumpedagógus a 148 intézmény közül 43-ban van. Ennél kevesebben, mindössze 39-en vannak azok az intézmények, amelyeknél a közönségkapcsolatért, közművelődésért, művelődésszervezésért felelős személy vagy osztály dolgozik. A többi helyszínen a kutatómunkáját kényszerűségből hanyagoló muzeológus fogadja a csoportokat csakúgy, mint az újságírókat. Szinte ugyanannyian, harmincan választották a „Kollégák, ahogy kijön” választ, ami azt a helyzetet jellemzi példás tömörséggel, amikor a váratlanul beérkező (hiszen nem szervezik, tervezik előre) felnőtt vagy diák csoport annak a nyakába szakad, aki éppen szem előtt van.

Annál örömtelibb adat, hogy a magyar múzeumokban is megjelent az *interpretátor* – az interaktív, foglalkozással kombinált tárlatvezetések mestere (három intézményben 27 (!) fő) és a felnőttképzési szakember, a múzeumi *andragógus* (négy intézményben hat fő). A múzeumok olyan kollégákat is megjelölnek, mint múzeumpedagógiai munkát végzőket, akiknek nincs felsőfokú végzettsége. Kétségtelen, hogy a népi mesterségek gyakorlásához például nem szükséges főiskolai diploma – gyermekekkel foglalkozni azonban ebben az országban csak akkor szabad, ha a dolgozót felkészítették erre.

A továbbképzések szerepe ebben is alapvetően fontos. A kínálatból válaszadóinknak a *gyakorlat-orientált, egymás munkáját megtapasztaló műhelyfoglalkozások* tűnnek a legnépszerűbbnek. A nyitott, szöveges válaszokból az derül ki, hogy a múzeumi szakma képzésébe és továbbképzésébe még nem épültek be azok a programokkal bevételt szerző technikák, amelyekkel úgy szerezhető támogatás, hogy mindkét fél a lehető legtöbbet hasznosít az együttműködésből, s a múzeum küldetése sem szenved csorbát. Érdekes megoldási javaslat az „*emberi mintaprojekt*”: „a jó gyakorlatot vivő múzeumok, múzeumi szakemberek vállalhatnának gyakorlati képzést akként, hogy maguk mellé vesznek 2-3 hónapra egy-egy tehetséges fiatal szakember és velük együtt dolgoznak”.

A múzeumpedagógiai képzésekre szerte az országban sokan járnak – de legtöbbjük gyakorló tanár, aki személyes érdeklődéstől vezetve, a jobb együttműködés reményében vállalja a továbbképzést. A muzeológusokkal lényegesen ritkábban találkozhatunk ezeken a képzéseken, pedig egymás munkájának megismerése a jó együttműködés alapja.

Ha nincs pedagógus, egy jól szerkesztett *kiadvány* sokat segíthet a látogatónak. A múzeumokban azonban a tájékoztató brosúra, térkép, de még az eligazító tábla is ritkaságszámba megy, alig ötödükben van ilyen. A közművelődési feladatok ellátásához szükséges alapvető infrastruktúrával is alig többen rendelkeznek: 40 %-ukban van előadó terem, bálterem viszont minden tizedikben! Nem vitás, hogy ezen változtatni kell, lényegesen több, az oktatásban felhasználható kiadványra van szükség. A *múzeumi kommunikáció* sajátos pedagógiai eszközzé vált, célja a köztudatban maradás, látogatottság, új célcsoportok meghódítása, a gyűjtemény alapos megismerésére és visszatérésre ösztönzése. (Jó hazai példák erre: Vásárhelyi és Kárpáti szerk., 2011)

A legkevésbé kedvelt tevékenység megkérdezettjeink szerint *a bevételszerzés: mint szükséges rossz és lehetőség szerint kerülendő tevékenység* szerepel, melyet a válaszadók harmada tekint a legkevésbé fontosnak. Alig valamivel került előbbre a programszervezés és a fogyatékkal élők számára nyitott múzeumi tér biztosítása. A *társadalmi hasznosság* kérdései többször is felmerülnek a vizsgálatban, és meglehetősen megosztják a válaszadókat. Szerencsés módon, többségben vannak azok, akik úgy vélik, a múzeum egyszerre tudást és élményt „szolgáltató” intézmény, nem oszlopcsarnokkal bevezetett elefántcsont-torony kell, hogy legyen.

Ha áttekintjük a kérdőív következő kérdéseit, máris megkapjuk a választ a „mi a múzeumok küldetése” kérdésre, amely végigvonul az egész vizsgálati folyamaton. A megkérdezettek igen egységesen, háromnegyed részben a gyűjtés és megőrzés műveleteit sorolják előre. Egy másik, a múzeumokban szükséges kompetenciákat számba vevő vizsgálatunk eredményei rímelnék erre: ott is a kutatói tevékenységhez szükséges képességek vezetnek a rangsorra és az utolsó helyek egyikén szerepelnek a pedagógiai kvalitások. Amíg a múzeumi szakma nem becsüli értékén a pedagógiai készséget és az önállóan kezdeményező, szervező magatartást, jelentős változás a közönségkapcsolatok terén nem várható. Kutatói erényekkel egy tudományos intézetet lehet csak felvirágoztatni, egy közművelődési intézményben az ismeret-átadási képességek ugyanolyan fontosak. (Kárpáti és Szirmai, 2010)

Vajon mennyi esély van rá, hogy a felvetett problémák megoldódjanak? *A múzeumi kommunikáció* fontosságát válaszadóink nagy része felismeri, de ódzkodik a túlságosan populáris programoktól és – a nemzetközi gyakorlatban teljesen megszokott - szponzor-szerzési akcióktól. Több, hasonló tartalmú kérdésre adott választ összeadva úgy tűnik, szemlélet és a működés együttes megreformálásától várható csak a finanszírozási és működési problémák megoldása.

javaslatok

Az alábbiakban a teljes vizsgálati anyagot feldolgozó kötetből (Káldy, Kárpáti és Szirmai, 2010) idézek néhány javaslatot. A legfontosabb: nagy szükség van a múzeumpedagógus és múzeumandragógus szakma általános elismerésére, s olyan anyagi lehetőségekre, amelyek kizárólag a gyűjtemény közművelődési céljait szolgálják, tehát csakis múzeumpedagógiai munkára fordíthatók. Egy oktatáspolitikai rendelkezés ezt biztosította az információs és kommunikációs technológiák esetében, érdemes a sikeres modellt másutt is alkalmazni. *A múzeumokba pedagógiai fejkvóta kell!* Az oktatási informatikai fejlesztésekhez hasonlóan, a múzeumok kapjanak közművelődési programjaira oktatási *fejkvóta* kellene, amely honorálja azt a szolgálatot, melyet a múzeum a közoktatás részére nyújt, s egyben lehetővé teszi azokat a fejlesztéseket, amelyeket a múzeum önmagától nem képes vagy nem szándékozik megvalósítani. (Ilyen fejlesztés például a foglalkoztató szoba, az előadóterem felszerelése korszerű prezentációs eszközökkel stb.)

A múzeumok oktatási szakemberei és az iskolákban dolgozó pedagógusok kapcsolatát javítani lehetne. Tapasztalataink szerint a tanárok közül sokan örömmel vesz részt szabadidejében,

önkéntesként is olyan tervező tevékenységben, amely arra hivatott, hogy munkáját megkönnyítse, és az ismeretszerzést hatásosabbá, élményszerűbbé tegye diákjai számára. Érdemes élni ezzel és kiépíteni a múzeum az ingyenes tanácsadói hálózatát!

Sürgős feladat a *szakképzetlen múzeumpedagógusok, múzeumdrágógusok továbbképzése* módszertani tanfolyamokon, célzott, intenzív, gyakorlat-orientált képzéseken. Az ilyen képzések szolgálhatnának a múzeumi tanulás segítésére önként jelentkezők beavatására. Magyarországon sajnos nincs nagy hagyománya az *önkéntesi munkának*, pedig óriási szükség lenne rá! A kérdőívre adott válaszokban alig néhányszor szerepel ez a szó, s úgy tűnik, a nyugat-európai és amerikai gyűjtemények legfontosabb „személyi erőforrása”, a művelt nyugdíjas vagy ráérő háziasszony, nálunk még nem kapott szerepet.

Korábbi vizsgálatunkból tudjuk, hogy elenyésző azoknak a száma, akik pedagógus diplomával kerülnek be egy múzeum közművelődési munkaközösségébe. Ezért megkockáztatjuk – az egyetemi diploma sem garantálja, hogy birtokosa képes tanítani is, amit kutat. Intenzív, a felnőtt tanuló szakképzettségét messzemenően figyelembe vevő *múzeumpedagógiai továbbképzésekre* van szükség, melyek elége vonzóak (rövidek, olcsók) ahhoz, hogy egy muzeológus részt vegyen rajtuk.

Jó lenne, ha *pályázati úton támogatást lehetne nyerni múzeumlátogatásra!* Mivel a 14 éven felüliek csoportos múzeumlátogatása a fele, a 18 éven felülieké pedig a negyede a fiatalabbakénak, érdemes lenne a támogatási lehetőséget elsősorban a közép- és felsőoktatás felé megnyitni. Jó lenne *elérni a közép és felsőfokon oktatókat* személyes tájékoztatókkal, beavató tárlatvezetésekkel, vagy a Baráti Körök tagságába invitálni őket.

Az oktatási infrastruktúra terjedjen ki az internetre. A múzeumi tanulás első lépcsőfoka, hogy megtudom, milyen ismeretszerzési lehetőségek várnak – s ha ez a helyszínen nem lehetséges, érdemes az interneten jól áttekinthető, információ-gazdag „virtuális fogadóteret” működtetni. Az időszaki kiállításokat bemutató katalógus szöveganyaga és képei segítségével például könnyen megszerkeszthető lenne egy *ismertető füzet, feladatlap* vagy más, csak digitális formában készült, és a honlapról ingyenesen letölthető *tanári segédlet*.

Minden válaszadónk egyetért abban, hogy *a múzeumi oktatáshoz saját tér kell*, méghozzá hívogató, funkcionális és kényelmes terep. Más dolog azonban egyetérteni ezzel, és megint más kivonni a kiállítás és kutatás köréből egy-egy szobát, hogy ott pedagógiai foglalkozás legyen. Minden múzeumba kellene egy *oktató helység*, vagy legalább egy kuckó, ahol összeülhet egy kis csoport tanulni vágyó gyerek vagy felnőtt.

Fontos lenne *integrálni a természettudományos és művészeti, társadalomtudományi ismereteket* legalább a kísérő pedagógiai programok szintjén olyan kiállítások anyagába is, amelyeknek témája csak az egyik területhez kapcsolódik. Ezzel egy igen fontos nemzeti és nemzetközi prioritás, a természettudományok oktatásának korszerűsítése valósul meg. Az ilyen, művészeti – tudományos programokra innovációs pályázatokat nyújthatnának be a múzeumok.

A változások kívánatos irányáról szóló kérdésre adott válaszokból úgy tűnik, a szemléletváltásnak nem egyedül a múzeumokban kell megtörténnie. Az iskolákkal való rendszeres kommunikáció kiépítése segíthet megismerni a múzeumok egyik legfontosabb célközönségét, annak tudását és igényeit. Az igény megvan, azonban a kívánatos fejlődési célok megvalósítására egyenlőre kevés a szándék. A többség egyet ért abban, hogy a múzeumok alkalmasak a közoktatás céljainak megfelelni (üzenetükben, tartalmukban, témaválasztásukban, megjelenésükben és interaktivitásukban egyaránt). A múzeumi dolgozók sokkal elégedettebbek saját intézményükkel, mint a szintén közművelődési célú iskolával. Alig akadt egy-két válaszadó, aki úgy vélte volna, semmire sem lehetünk büszkék ezen a területen.

A muzeológusok büszkeségének forrása elsősorban a gyűjtemények nemzetközi színvonala és a dolgozók képzettsége. A magyar múzeumok előnyeit áttekintve, *egy barátságos, nyitott kutatóhely* képe bontakozik ki. Sok értékes vizsgálati anyag, jól képzett kollégák, kiállításokban és publikációkban

testet öltött, elismert kutatási eredmények – a kérdőívek alapján a múzeumok olyan kutatóintézeteknek tűnnek, ahová rendszeresen beengedik a látogatókat. Hogy ez jó vagy rossz szerep-elképzelés-e, attól függ, mit tekintünk a környezeti témák legfőbb feladatának: a megőrzést és feldolgozást-e, vagy a bemutatást? Egyik szakértőnk maliciózus megjegyzése azért megfontolandó: „egy, magát „nagy tudósnak” (és nem másnak) tekintő generációnak kell a szakmából kiöregednie. (...) A most végzőknek úgy kell megtanítanunk a közszolgálati szerepüket, hogy számukra ez ne legyen probléma, a szolgálat tartalma sokkal bővebb legyen, mint elődeiknél.”

Hivatkozások

Bereczki Ibolya és Sági Ilona szerk. (2010): [Élmény és tudás. Múzeumi szakemberek a közoktatás szolgálatában](#). Szentendre. Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Múzeumi Oktatási és Képzési Központ

Declaration on the Importance and Value of Universal Museums. (é. n.) (Deklaráció a múzeumok fontosságáról és értékéről).

<http://www.clevelandart.org/ASSETS/37CD35CFA0F6454EAFE2C5EAA2714919/UniversalMuseums.pdf>

Gaul Emil, Kárpáti Andrea, Pataky Gabriella, Illés Anikó szerk. (előkészületben, megjelenik: 2012): *A művészetoktatás terei. Tanulmányok a vizuális nevelés nemzetközi szakirodalmából*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest

Janes, Robert R. (2009a). *Museum in a Troubled World. Renewal, Irrelevance or Collapse?* London and New York: Routledge

Janes, Robert R. (2009b). *Are Museums Irrelevant?* The Palazzo Strozzi blog. <http://wordpress.netribe.it/palazzostrozzi/?p=50#more-50>

Káldy Mária, Kárpáti Andrea, Szirmai Anna Linda (2010): [Múzeumpedagógia Magyarországon 2008 – 2009. Helyzetkép és perspektívák](#). Múzeumi iránytű 6. Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, Szentendre.

Kárpáti Andrea (előkészületben): *IKT pedagógia: Tanítás, tanulás és kommunikáció a tudásalapú társadalom iskolájában*. Budapest: Akadémiai Kiadó

Kárpáti Andrea (2011): [Eszztétikai nevelés az Új Képkorszakban](#): a gyermekrajzoktól a vizuális nyelvig. *Magyar Tudomány*, 2011/9, 1058-1064.

Kárpáti Andrea (2010): Múzeum a számítógépen: kiállítások honlapjainak oktatási hasznosítása. In: *Múzeumi kommunikáció az oktatás szolgálatában*. [Múzeumiskola 7. Szabadtéri Néprajzi Múzeum](#), Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, Szentendre, 92-97.

Kárpáti Andrea, Gaul Emil (2011): A vizuális képességrendszer: tartalom, fejlődés, értékelés. In: Csapó, B. és Zsolnai, A. szerk. (2011): [Kognitív és affektív fejlődési folyamatok diagnosztikus értékelésének lehetőségei az iskola kezdő szakaszában](#). Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó. 41-82.

Kárpáti, Andrea, Szirmai, Anna Linda (2010): Múzeumi szakemberek a közoktatás szolgálatában – A kutatási kérdőívre adott válaszok elemzése. In: Bereczki Ibolya és Sági Ilona szerk.: [Élmény és tudás. Múzeumi szakemberek a közoktatás szolgálatában](#). Szentendre. Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, 59-88

Kovács Hajnalka és Kárpáti Andrea (2011): Az iskolai múzeumlátogatás értékelése. In: Vásárhelyi Tamás és Kárpáti Andrea szerk. (2011): *Múzeumi tanulás*. Budapest, Typotex Kiadó, 265-274.

Kuno, James szerk. (2009). *Whose Culture? The promise of museums and the debate over antiquities*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.

Vásárhelyi Tamás és Kárpáti Andrea szerk. (2011): *Múzeumi tanulás*. Budapest, Typotex Kiadó. 302 oldal. Tudománykommunikáció könyvsorozat, 2.